

Katrin Roth Rubi, Hans Rudolf Sennhauser:
*Verenamünster Zurzach, Ausgrabungen und
Bauuntersuchung, 1 Römische Strasse und
Gräber. Zürich 1987.*

Mesto Zurzach je nastalo okoli srednjeveške cerkve z grobom sv. Verene v kraju, kjer je poleg zgodnjekrščanskega centra s cerkvijo in krstilnico tudi poznoantični kastel, ki je nastal ob mostu čez reko Ren. Raziskave so pokazale, da leži farna cerkev sv. Verene prečno čez rimsko cesto Vindonissa-Ren. Temelji leže 2 m nad nivojem nekdanje ceste. Na obeh straneh rimske ceste ležijo rimski grobovi, datirani od 1. do 4. st. To izpričuje, da je bilo središče pokopališča pod cerkvijo, katere začetki segajo v 5. st.

V nadaljevanju nam H. R. Sennhauser predstavi zgodovino raziskav in restavriranja cerkve. Predstavljeni zvezek pa je, po njegovih besedah, prvi del raziskovanj tega področja in prinaša najstarejše rimske najdbe, cesto in grobišče iz časa od 1. do 4. stol.

K. Roth-Rubi predstavlja najdišče, ki ga je začela raziskovati v l. 1978 pod cerkvijo sv. Verene. Seznani nas s potekom raziskav in prizadevanjem, da bi v tem območju našli vojaško oporišče, ki so ga ves čas slutili, z najdbami pa dokazali šele v l. 1984/5. Izdelali so sicer številne študije, pravih povezav med grobiščem in dokazano vojaško zgodnjecarsko postojanko, ki se je nahajala na Renu okoli 600 m zah. od poznorimskega kastela, pa ni. Postojanka je bila zgrajena istočasno kot legijski tabor v Vindonissi in v neronsko-zg. flavijskem času opuščena.

Grobišče pod cerkvijo je pripadalo antičnemu *vicusu*, ki leži pod delom mesta, intenzivno pozidanem v srednjem veku. Grobišče sega v flavijski čas, ko se je vojaška posadka že umaknila. Pokopavanje je bilo v rimskem času in vse tja v novi vek različno intenzivno. Analize grobnega inventarja so pokazale, da je tu pokopano pretežno civilno prebivalstvo.

Najmarkantnejša točka v Zurzachu je poznoantični dvojni kastel na hribu nad zgodnjimi in srednjimi rimskimi naselitvenimi predeli, nastalimi, kot se zdi, ob rimskem mostu čez Ren. Dendrološke raziskave ostankov mosta so pokazale, da je bil zgrajen kmalu po l. 368 in da je bil torej kastel zgrajen v valentinjanskem času.

Sledi zelo zanimivo in obširno poročilo H. R. Sennhauserja o raziskovanjih in rezultatih raziskovanj ostankov rimske ceste. Dele odkrite rimske ceste avtor datira z dvema grobovoma v srednjecarsko dobo. Profile terena pa primerja z rezultati raziskanih cest v Baslu in mestno cesto v Augstu, Vindonissi itd.

Poglavje sklene s spoznanjem, da so bile rimske ceste večidel enostavno, solidno zgrajene in da je ta način gradnje ostal znan in ga uporabljajo celo v sedanjem času. Sledi natančen opis gradnje rimske ceste.

K. R. Rubi je v tej publikaciji podrobno obdelala grobiščne rimskodobne najdbe. Keramiko je primerjala z ono iz Lindenhofa in Vindonisse, in ugotovila, da največ keramike iz Zurzacha pripada I. in II. skupini iz Vindonisse, ki ima še močno latenske poteze. Preprosta kuhinjska keramika je bila v uporabi še daleč v 2. stol. Tudi srednjecarski čas ni ustvaril kakšnih novih tipov. Poznoantični kuhinjski lonec je prišel iz območja okrog Efela in ga srečamo po civilnih in vojaških postojankah po vsej Švici.

Večina grobov izvira iz druge pol. 1. st., del iz prve pol. 3. st. in le dva iz 4. stol. Večina grobov je torej iz flavijskega časa, dovolj točno opredeljena s keramiko tipa *terra sigillata* Drag. 27, 35 in 36. Nekateri tipi te keramike so zastopani v veliki množini, tako, npr., Drag. 37, Déch. 67 itd.

Poznejše grobove je bilo težko opredeljevati, ker je, kot se zdi, razvoj keramičnih oblik stagniral in jih avtorica opredeljuje v čas po 160 s tipom skleda Drag. 32. Grobov iz prve pol. 3. iz horizonta »Niederbiber«, ni. Morda so segali grobovi tega časa v drug areal. Lahko pa tudi sklepamo, da grobovi tega časa nimajo časovno občutljivega gradiva in bi tako lahko, po avtoričinih besedah, grobišče segalo od 1. do 4. st. Socialna struktura pokopanega prebivalstva kaže na kmečko podeželsko poreklo; izključene so neposredne povezave z zgodnjimi vojaškimi postojankami v Vindonissi in Zurzachu. Keramični tipi se ujemajo z regionalnimi.

Sledijo izčrpen katalog, odlične, enostavne in jasne risbe. Keramika ima opis barve, premaza in stopnje žganosti.

Dodatek k raziskavam v grobišču odkritega gradiva je sestavek V. Gonzenbacha o glinastem tondu iz groba št. 132 z upodobitvijo ženske buste, oblečene v tuniko in plašč. Avtor je z analizo ugotovil, da tondo izhaja iz območja zgornjega toka reke Allier in Loire v Franciji, kjer so v tamkajšnjih delavnicah tovrstne statuete že od 1. stol. dalje izdelovali in razpečevali. Ta primerek iz Zurzacha je industrijski izdelek, ni portret določene osebe, temveč je le stilizirana ženska podoba. Po izrazu in frizuri sodeč ga avtor postavlja v prvo pol. 2. st. Nikakor ne gre za upodobitev bogihje Venere, ki so jo vedno uprizarjali golo, temveč je to tip dekleta, skrbno oblečenega in v slovesni drži. Tondo ima značaj pridatka revnejših grobov in nadomešča veliko dražji nagrobni kamen.

Posebej zanimiva pa je razprava o naprstnih preslicah, ki jo je v pričujoči knjigi prispeval G. König. V grobu 156 je najdena naprstna preslica, koščen predmet, v rimskodobni arheologiji že dolgo znan in na različne načine interpretiran, vendar njegove funkcije nikoli niso zadovoljivo razložili.

Avtor nas pouči o razliki med preslico pri kolovratu, namenjeno držanju v rokah, ki ji nemško rečejo »Rocken«, ter pričujočo preslico, ki so si jo v antiki natakile žene na prst in jo avtor poimenuje »Kunkel«. Predmet ima v ta namen v spodnjem delu prstanast obroček, zgornji del je pa paličast, v tem primeru okrašen s figuro Venere pudicitie.

Svoje ugotovitve je podprl s številnimi znanimi likovnimi upodobitvami iz nagrobnikov iz Carigrada, Akmonije, Bitinije itd., ter celo z upodobitvami tega predmeta na portalih hiš.

Predmet spada med osebne predmete hišne gospodarice in avtor razloži način uporabe tovrstne preslice, ki se je pojavila, kakor se zdi, v času helenizma. V pozni antiki je predmet postal tudi razpoznavni znak in statusni simbol. S tem zavrača razlage preslice kot prepoznavanje znaka poganstva ali krščanstva in prepoznavanje germanskega etnikuma po preslici v pozni antiki označi kot špekulacijo.

Preslica iz Zurzacha spada v tipološko skupino preslic z upodobitvijo Venere pudicitie ob kronanju in predstavlja utelešenje ženskih kreposti. Preslico je določil v drugo skupino preslic, stilistično umeščenih v drugo pol. 3. st., izvirajočih iz Egipta in s čnomorskim področjem navezanih na Podonavje. Te zveze je avtor podkrepil s številnim epigrafskim gradivom.

Publikacijo zaključujejo štiri situacijske karte izkopavanj in profilov. Karte so nadvse jasne in pregledne, brez vsakršnih nepotrebnih dodatkov. Morda bi za publikacijo lahko rekli, da izpolnjuje Cezarjevo zahtevo, naj tisti, ki ima kaj povedati, govori jasno in kratko.

Verena PERKO

Römerzeit und frühes Christentum in Istrien und Kroatien. Herausgegeben von Gunther Gottlieb, Wolfgang Kuhoff, Bernhard Overbeck. Lehrstuhl für Alte Geschichte der Universität Augsburg, 1984, 8°, 84 str., s fotografijami in risbami. Razmnožen tipkopis.

Univerza v Augsburgu je pobratena z univerzo v Osijeku, zato večkrat prireja študijske ekskurzije v Jugoslavijo, se trudi za strokovne razprave in vzajemno pomoč. Izleti so skrbno pripravljeni. Vpogled v pripravo in na izobra-

zbeno raven študentov nudi navedena brošura, ki so jo ob sodelovanju vzgojiteljev v dokajšnji meri pripravili slušatelji sami.

Vsebinska členitev je takšna: Izčrpen in širok geografski pregled Jugoslavije. Zasedba in uprava Ilirika. Pomen te dežele in t.i. ilirski vladarji. Ilirik v obdobju preseljevanja. Rimske kovnice v Jugoslaviji (Naissus, Siscia, Sirmium, Viminacium). Oris in oznaka rimskih mest: Pola, Iader, Tragurium, Salona. Diokletijanova palača. Rimska mejna obramba med Batino in Ilokom. Mursa. Starokrščanske cerkve v Istri in Dalmaciji (poudarek na poreški baziliki, na starohrvaških cerkvah, na cerkvah v Zadru, Ninu, Trogirju in na cerkvi sv. Marije v Splitu).

Predstavljeni gradivo je tudi preprosto ilustrirano in bibliografsko opremljeno.

Jaroslav ŠAŠEL

Milan Sagadin: Kranj – križišče Iskra (nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja), Kranj – Iskra Crossroads (A Cemetery from the Migration Period and the Early Slavic Period). – Katalogi in monografije 24, Ljubljana 1987, 158 str., 64 tabel, 19 prilog.

Staroslovanska najdišča v Sloveniji poznamo zelo slabo. Še manj jih je raziskanih, še manj objavljenih. Več kot desetletje je minilo od zadnje monografske objave – Knific-Svoljšakove Vipavske doline. Drugod so bila med tem objavljena ključna gornjeavstrijska najdišča, Žminj, Mejica (stara izkopavanja), sedaj se jim je pri nas priključilo grobišče Kranj – križišče Iskra, ki ga je izkopal, narisal in objavil Milan Sagadin.

Najdišče obsega del temeljev nekdanje cerkve Sv. Martina, ostanke šestih zidanih grobnic, 279 okostnih grobov, od katerih naj bi jih 30 pripadalo staroselcem 6. stoletja, drugi pa staroslovanskemu obdobju. V objavi vidimo tudi obrise nekdanje romanske kostnice in pokopališkega zidu, kajti pokopavanje je na najdišču trajalo vse do 18. stoletja. Srednjeveški in novoveški grobovi niso objavljeni.

Začetnemu delu knjige, ki vsebuje katalog najdb, sledi obravnavna značilnosti grobišča, ki obsega tako način pokopa, smer pokopa, lego rok, lobanje, kot tudi podrobno obravnavo pridatkov, ki ji avtor namenja največ prostora. Pri tem določa osnovne oblike najdb na najdišču in jih po primerjavi z nekaterimi drugimi najdišči časovno opredeljuje. Želja po čim boljši opredelitvi včasih izzvenji kot primerjanje zaradi primerjanja, kar pa ne kviri dobrega celotnega vtisa. Najboljši pa je